

ФІНАНСИ НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ.

У процесі теоретичного дослідження наукових джерел та нормативно-правових актів що стосуються неприбуткових організацій, та, зокрема, особливостей їхніх фінансів, нами виявлено, що в умовах сучасності більшість країн світу мають потребу у інституціях, які організують і регулюють економічну діяльність суспільства та вирішують проблеми, якими не займаються суб'єкти підприємницької діяльності, оскільки така діяльність не приносить вигоди, не дає прибутку, тобто є неприбутковою.

Наша держава створює або підтримує створення організацій, що виконують суспільно корисну діяльність і декларує їм свою підтримку, проте як в українському законодавстві так і у літературних джерелах сутність терміну неприбуткової організації обґрунтовано недостатньо, що також пояснюється ще і використанням термінів “недержавна” та “некомерційна” організації [2; 5; 6; 7]. Наукових розробок що стосуються неприбуткових організацій недостатньо, і це у свою чергу зумовлює небагаточисельність наукових напрацювань щодо фінансів неприбуткових організацій. Так, усе вищеописане пояснює доцільність та необхідність обраної нами теми дослідження, а відтак і її актуальність.

Трактування терміну “неприбуткова організація” є різним у законодавствах та у наукових джерелах певних країн [1; 3; 4; 9;10;12]. Міжнародні організації у своїй практичній діяльності використовують переважно термін “недержавна організація”, зміст якого у тому що організація незалежна від держави, має гуманітарні цілі і спрямовує свою діяльність на задоволення суспільних потреб. У законодавстві та у працях окремих науковців США подано зміст терміну “неприбуткова організація” (non-profit organization), через відзначення особливого режиму діяльності і оподаткування організації [12]. Отримання прибутку не є метою діяльності такої неприбуткової організації, тобто прибуток не може перерозподілятися і має бути спрямованим лише на цілі організації.

З метою відзначення особливостей у визначенні неприбуткового статусу, неприбуткові організації в Україні, згідно норм діючого законодавства поділено на такі групи: державні установи і організації (вищі органи влади, органи місцевого самоврядування); установи та організації, створені вищими органами влади і органами місцевого самоврядування; об'єднання громадян, громадські та інші організації, діяльність яких регулюється окремим законодавством [6; 9; 10].

Проведений нами аналіз чинних законодавчих актів України, що регламентують функціонування неприбуткових організацій, показав, що передбачено різні підходи до встановлення неприбуткового статусу вказаних суб'єктів господарювання [9;10]. Також відмітимо, що згідно діючого законодавства структура неприбуткових організацій така:

- органи державної влади України, органи місцевого самоврядування та організації, що створені органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

- благодійні фонди і благодійні організації створені для проведення благодійної діяльності, у тому числі громадськими організаціями, яким надається підтримка держави, заповідниками, музеями-заповідниками;
- пенсійні фонди, кредитні спілки, створені у відповідності до законодавства про ці суб'єкти господарювання;
- інші неприбуткові організації, створені юридичними особами, і діяльність цих неприбуткових організацій не передбачає одержання прибутку;
- спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб, створені житлово-будівельними колективами для представлення інтересів засновників, що утримуються лише за рахунок внесків таких засновників та не проводять основної діяльності, за винятком отримання пасивних доходів;
- релігійні організації;
- житлово-будівельні кооперативи, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків[6; 9; 10].

На основі описаного вище вважаємо що доцільною буде класифікація неприбуткових організації згідно таких ознак: за формами підпорядкування; за організаційно-правовими формами; за формою власності; за статусом; за формами; за видами діяльності.

Таким чином, відзначивши конкретно суб'єктів господарювання які згідно діючого законодавства України є неприбутковими організаціями та перелічивши їх класифікаційні ознаки доцільно, на наш погляд, вияснити сутність терміну фінанси неприбуткових організацій, та відзначити їх організаційні засади.

Здійснений теоретичний аналіз понять “фінанси”, “фінанси суб'єктів господарювання”, “фінанси підприємств” та з урахуванням особливостей організації неприбуткової діяльності окремими суб'єктами господарювання нами відзначено, що з метою належного обґрунтування даного поняття варто застосовувати такі підходи [2;4;5;6;12]:

- основою поняття фінансів неприбуткових організацій є характеристика фінансових відносин, які виникають у неприбуткових організацій з іншими суб'єктами господарювання з приводу формування та використання фондів грошових коштів неприбуткових організацій;
- економічний зміст фінансів неприбуткових організацій розглядається з точки зору їх фінансової діяльності, в основі якої лежить формування і використання фондів грошових коштів неприбуткових організацій, загального та зокрема спеціального фонду кошторису вказаних суб'єктів господарювання, з метою належного виконання їх основної діяльності та її покращання.

Вважаємо що як економічна категорія фінанси неприбуткових організацій проявляються у грошових відносинах неприбуткових організацій з іншими суб'єктами господарювання у процесі формування і використання фондів грошових коштів з метою повноцінного виконання визначених у статуті цілей (забезпечення фізичних і юридичних осіб у комплексі послуг, які надаються неприбутковими організаціями згідно чинного законодавства). Відповідно об'єктом фінансів неприбуткових організацій є фонди грошових коштів неприбуткових організацій, а їх суб'єктами є неприбуткові організації та інші суб'єкти господарювання, які приймають участь у процесі формування і використання фондів грошових коштів неприбуткових організацій та контролю за цим процесом.

При теоретичному дослідженні економічної природи фінансів неприбуткових організацій варто приділити увагу вивченню проявів конкретних функцій цієї категорії. Вважаємо, що усвідомлення змісту функцій фінансів неприбуткових організацій сприятиме кращому розумінню як, у який спосіб реалізується суспільне призначення вказаної економічної категорії. У реальній практичній діяльності сутність фінансів неприбуткових організацій також розглядається через характеристику функцій, які притаманні даному поняттю.

Так, виходячи із сутності фінансів неприбуткових організацій як категорійного поняття визначимо дві його основні функції: розподільчу та контрольну, через які ця економічна категорія виражає свою сутність, свою внутрішню властивість. Сутність розподільчої функції проявляється у розподілі фінансових ресурсів неприбуткових організацій, утворенні грошових фондів та їх використанні для виконання своїх фінансових зобов'язань перед бюджетом, фінансово-кредитними установами, іншими суб'єктами господарювання. На практиці контрольна функція фінансів неприбуткових організацій відображена у контролі за обґрунтованим формуванням доходів і фондів грошових коштів неприбуткових організацій, їх відповідністю реальним зусиллям працівників, та за використанням цих фондів. У практичній діяльності неприбуткової організації контрольна функція проявляється у фінансовому контролі.

Матеріальним носієм фінансових відносин неприбуткових організацій є їхні фінансові ресурси [5;6;7;12]. На основі теоретичного аналізу літературних джерел щодо термінів фінансові ресурси, фінансові ресурси суб'єктів господарювання, фінансові ресурси підприємств нами зроблено висновок, що фінансові ресурси неприбуткових організацій це грошові кошти, акумульовані неприбутковою організацією із різних джерел та мобілізовані у фондах цільового призначення неприбуткових організацій для покриття їхніх потреб.

Класифікувати фінансові ресурси неприбуткових організацій, на наш погляд доцільно за такими ознаками: за джерелами формування; за етапами формування; за напрямками використання; за формою реалізації. Також вкажемо на те, що фінансові ресурси неприбуткових організацій можуть бути: сформовані за рахунок власних коштів; мобілізовані на фінансовому ринку; отримані у порядку перерозподілу. Основними напрямками використання фінансових ресурсів неприбуткових організацій є такі: розширене відтворення; вирішення соціальних проблем; матеріальне стимулювання працюючих; платежі органам фінансово-банківської системи; використання фінансових ресурсів на добродійні цілі; меценатство, спонсорство комерційних і некомерційних проєктів; задоволення інших потреб.

Варто відмітити що, для суб'єктів господарювання, що мають статус неприбуткових організацій, характерними є такі методи фінансування: метод кошторисного фінансування та метод самофінансування.

Проведене дослідження теоретичних основ фінансів неприбуткових організацій дало можливість відмітити, що фінансам неприбуткових організацій належить певне місце у структурі фінансової системи нашої держави, оскільки вони сприяють ефективному функціонуванню сфери суспільного виробництва, створенню ВВП, матеріальних і соціальних благ, основних джерел фінансових ресурсів держави [6;7]. Все це свідчить про те, що від стану фінансів неприбуткових організацій залежить можливість задоволення суспільних потреб та певною мірою фінансова стійкість країни. Тобто фінанси неприбуткових організацій входять до складу фінансової системи, є складовою фінансів

суб'єктів господарювання. Ця ланка має своє функціональне призначення у фінансовій системі та у економіці держави загалом. Їй також притаманний окремий фонд фінансових ресурсів, специфічні форми і методи їх мобілізації та використання, рух грошових коштів, який координується відповідним апаратом управління і є законодавчо урегульованим.

На основі вищеописаного можна зробити висновок про те що особливе місце фінансів неприбуткових організацій у фінансовій системі держави визначається тим положенням, яке вони займають у забезпеченні функцій держави. Тобто специфіка фінансових відносин, що існують у процесі функціонування неприбуткових організацій зумовлена характером здійснюваних ними функцій. Це, згідно наших переконань, відображено у таких особливостях фінансів неприбуткових організацій:

- неприбутковими організаціями сфери нематеріального виробництва не виробляється матеріальний продукт, а лише надаються послуги;
- процес надання послуг неприбутковими організаціями співпадає з процесом їх споживання фізичними, юридичними особами;
- матеріальною основою діяльності неприбуткових організацій є основні не виробничі фонди;
- у діяльності неприбуткових організацій широко використовується висококваліфікована робоча, що потребує відповідної оцінки і оплати;
- найбільшу питому вагу у видатках неприбуткових організацій займає оплата праці їхніх працівників;
- платежі до бюджету, які надходять від неприбуткових організацій є низькими, у порівнянні із обсягом платежів, що надходять від комерційних структур.

При вивченні змісту фінансів неприбуткових організацій варто враховувати і їх специфічні аспекти, серед яких вважаємо доцільним виділити такі:

- джерелом формування грошових доходів і фондів грошових коштів є фінансові ресурси, перерозподілені із сфери матеріального виробництва;
- використання грошових доходів і фондів грошових коштів, є, як правило, їх кінцевим споживанням, і відображає завершення розподільчих процесів;
- діяльність більшості неприбуткових організацій фінансується згідно кошторису.

У процесі проведеного наукового дослідження фінансів неприбуткових організацій виявлено, що ефективне функціонування фінансів неприбуткових організацій як складової фінансової системи можливе ще і за таких умов: наявність ресурсів, необхідних для досягнення ними визначених у статуті цілей; налагодження взаємозв'язку із зовнішнім середовищем; забезпечення раціонального розподілу праці; наявність системи внутріорганізаційного управління.

Принципи організації фінансів неприбуткових організацій тісно пов'язані з цілями і завданнями їх діяльності, котрі визначені у статуті відповідної установи. Згідно наших переконань організація фінансів неприбуткових організацій ґрунтується на таких принципах: цільового використання виділених і самостійно зароблених коштів; жорсткого розмежування бюджетного фінансування і самостійно зароблених коштів; контролю з боку державних органів і органів місцевого самоврядування за цільовим і раціональним витрачанням коштів неприбутковими організаціями; матеріальної відповідальності перед іншими учасниками фінансових відносин (ДЦФ, бюджетом, банками, страховими компаніями).

Ефективне функціонування фінансів неприбуткових організацій неможливе без належної законодавчої та нормативної бази. В умовах сучасності керівники неприбуткових

організацій керуються законодавчими актами у відповідній сфері і ці документи визначають їх правові засади функціонування. Серед основних законодавчих і нормативних актів, на основі яких функціонують неприбуткові організації варто виділити такі найбільш важливі: Конституція України; Бюджетний кодекс України; закони загального характеру (Господарський кодекс України, Кодекс законів про працю, тощо); галузеві закони; Укази Президента України; Постанови, розпорядження КМУ, нормативні акти органів державної виконавчої влади; Міжнародні угоди; нормативні акти органів місцевого самоврядування; підзаконні нормативно-правові акти: відомчі та службові інструкції; рішення суду; внутрішні рішення і постанови неприбуткових організацій [1;3;4;8;9;10;11;12].

Відмітимо, що, від того наскільки законодавча база буде враховувати об'єктивні економічні закони та закономірності розвитку суспільства, особливості відповідного етапу розвитку держави, інші внутрішні і зовнішні фактори, залежатиме рівень соціально - економічного розвитку країни, її фінансовий стан, фінансові можливості і перспективи. Вважаємо що розробці нового та удосконаленню діючого законодавчого та нормативного забезпечення фінансів неприбуткових організацій, з боку суспільства, повинна надаватися особлива увага.

Правове регулювання фінансових відносин що виникають при формуванні та використанні фондів грошових коштів неприбуткових організацій є однією із форм управління з боку держави економічним і соціальним розвитком суспільства. Таким чином, доцільно вказати на те що, усі дії неприбуткових організацій у сфері їхніх фінансів повинні ґрунтуватися на правових актах, які виконують такі основні функції:

1. визначають коло неприбуткових організацій, фізичних і юридичних осіб, на які впродовж певного часу поширюється дія правової норми;
2. регламентують права і обов'язки неприбуткових організацій щодо мобілізації і використання фондів їхніх грошових коштів;
3. є підґрунтям для вжиття відповідних заходів щодо виконання чи невиконання правових норм неприбутковими організаціями;
4. усі фінансово-правові відносини неприбуткових організацій виникають і припиняються на законодавчій основі;
5. наявність якісних законодавчих та інших нормативних документів створюють умови ефективного функціонування фінансів неприбуткових організацій, а також досягнення високих кінцевих результатів їх впливу на рівень соціально-економічного розвитку суспільства.
6. правові норми, що регулюють фінансові відносини що виникають і функціонують в неприбуткових організацій є системою фінансового права, яка ґрунтується на Конституції держави.

Вважаємо, що подані нами теоретичні висновки, рекомендації, пропозиції стосовно теоретичних та організаційних засад фінансів неприбуткових організацій сприятимуть ґрунтовнішому аналітичному дослідженню питань що стосуються формування та розподілу фондів грошових коштів неприбуткових організацій, зокрема ефективнішому їх використанню, що на практиці відобразатиметься у рівні фінансового та матеріального забезпечення неприбуткових організацій, що і буде нашим завданням у проведенні подальшого наукового дослідження.

ДЖЕРЕЛА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 року.-Київ. - Атіка, 2001.
2. Винников О. Неприбуткові організації: ресурси та оподаткування.-Київ: ЦІР, 2002.- 176 с.
3. Господарський кодекс України. - Тк.: Вид-во ред.. “Закон & Бізнес”, 2003.-194с.
4. Закон України “Про господарські товариства” // ВВР.-1991.-№49.
5. Зятковський І.В.Оцінка ефективності діяльності некомерційних організацій // Фінанси України.-№4.-2006.-ст.142.
6. Зятковський І.В. Фінансова діяльність суб’єктів господарювання: Навчальний посібник. - ЗУЕПУ. - КП, видавництво “Золоті литаври”, Чернівці, вул. Головна, 237.- 2007.-274с.
7. Зятковський І. Фінансова мотивація виникнення суспільно-економічних організацій // Світ фінансів.-2005.-серпень (№2).-С. 122-133.
8. Конституція України. Закон від 28.06.1996 р. №254к/96- ВР // Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-С. 141.
9. Наказ Державної податкової адміністрації України “Порядок визначення структури ознаки неприбуткових установ (організацій)”, від 03.07.2000 р. № 355.
10. Наказ Державної податкової адміністрації України “Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових організацій та установ” від 11 липня 1997 року № 232 // Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 6 серпня 1997 р. за № 291/2095.
11. Наказ Державної податкової адміністрації України №233/97 у редакції від 13.03.2004 “Зміни до порядку складання податкового звіту про використання коштів неприбутковими організаціями”.
12. А.М.М. Blommaert, J.M.J.Dlommaert, R.S.Hayes Financial decision making. - Prentice Hall International (UK) Ltd, 1991.